

Республикамизда иқтисодий ишоҳот илдам қадамлаб, ҳалқ хўжалигининг барча тармоқларини қамраб олмоқда. Ишлаб чиқаришинг турли шаклари ривожланмоқда, Ватанимизда ишоҳот одимлари ривожланган сари янги-янги муммомлар пайдо бўлмоқда. Пайдо бўлган қийинчиликларни бартараф этиши учун президентимиз ва ҳукуматимиз ёрдам қўлларини чўзб ишоҳотни босқичма-босқич амала оширилмоқдалар.

Ана шуидай амалий тадбирлардан бирни эълон қилинган «Векселларни ҳалқ хўжалигига қўллаш» ҳақидаги фармонидир. Корхона ва ташкилотларнинг кўпчилиги тўлов қобилияти насталиги туфайли қўйилган янги катта қадамдир.

Мухбиризм распублика марказий банки «Қимматбаҳо қоғозлар» бошқармасининг бошлиги Ислом Саломов билан юқоридаги фармон ва уни моҳияти ҳақидаги сұхбатлашиди.

— Вексель ўзи нима? У корхоналарнинг ўзаро алоқаларида, умуман ишлаб чиқариши яхшилаша қандай самара беради?

— Вексель, авваломбор, бир шахс томонидан иккинчисига ёзиб берилган қарз мажбуриятини ифодаловчи қимматли қоғознинг бир шаклидир. Векселни ҳар қандай тўловга қобил шахс ёзиб бериш хуқуқига эга. Вексель сотилиши, кредит сифатида берилши ва бирон-бир олди-сотди битимда ҳисоб-китоб, тўлов воситаси сифатида ишлатилиши мумкин.

Векселлар табиатин тижорат ва молия векселларига бўлинади. Тижорат векселларни (корхона ва бошқа субъектларнинг векселлари) аниқ бир савдо шартномаси учун ёзилади. Шунинг учун ҳам уни кўпроқ товар векселларни деб ҳам юритилади. Молия векселларига тижорат банклари томонидан чиқариладиган векселлар мисол бўла олади.

Кўлланиши нуқтаги назаридан векселлар юбориладиган ва оддий векселларга бўлинади. Оддий вексель ҳам юбориладиган вексель ҳам индоссант (төммириши ёзув) ёрдамида дастлабки битимда иштирок этмаган шахсларга ўтказилиши мумкин. Вексель бўйича талаб қилиш хуқуқини кенг талабгорлар гуруҳига бера олиш имконияти векселни нафақат кредит куроли, балки қулай тўлов воситаси қиласди.

Векселлар асосан қисқа муддатга берилиб (1 йилгача муддатга) кўпроқ корхоналарнинг айланма воситаларини кўйлайтиришга имкон беради ва шу йўл билан унинг ишлаб чиқаришдаги самарасини оширади. Шунинг билан бирга тўловнинг кафолатланганлиги олдиндан тўлаш (предоплата) заруратини олиб ташлайди ва моддий оборотни анчагина тезлаштиради, вексель-вақтинга бўш турган пул маблагларини ҳар қандай миқдорда ва ҳар қандай муддат мобайнида самарали ишлатишга ўйл очиб беради.

Векселларни кредит олишида ишончи гаров воситаси сифатида ишлатиш мумкин. Векселлардан ҳисоб-китоб, тўловда фойдаланганда банк орқали пул ўтказишга ҳожат қолмайди. Масалан, ҳиссадор-тижорат «Галлабанк» и таклиф қилаётган схема бўйича 2,6 млн. сўмга чиқарилган векселлар банкнинг аралашувисиз 11,2 млн. сўмлик корхоналарнинг ўзаро қарзларини узишга олиб келади. Бундай схемалар барча банклар томонидан вазирликлар билан биргалиқда ишлаб чиқилмоқда. Муомалага чиқарилётган векселлар камидаги 5-6 маротаба ўтказилиши олдиндан ҳисобга олиниб чиқарилади. Демак, ҳар бир сўмлик вексель камидаги 5-6 сўмлик қарзни узишга хизмат қиласди.

— Векселларни муомалага киритишини ташкил этиши борасида Ўзбекистон Республикаси Марказий банки томонидан қандай ишлар амала оширилмоқда?

— Кариб бир йил давомида Марказий банкда ривожланган ва қўшни давлатларнинг хўжалик оборотида вексель муомаласидан фойдаданиш тажрибалари ўрганилиб, республикада уни ташкил этиши борасида қатор ишлар амала оширилди. Марказий банк томонидан ҳалқ хўжалигига ҳисоб-китоблар ва тўловларни амала оширишда векселлардан фойдаланишини тартибга солувчи 5 та ҳужжат ишлаб чиқилиб, 1994 йилнинг декабрида Бошқарув мажлисида тасдиқланди ва тижорат банкларига ўзларининг векселларини муомалага чиқаришни ташкил этиши учун тавсия қилинди, 1995 йилда Марказий банк ва тижорат банклари билан биргалиқда векселларни муомалага киритишини ташкил этиши борасида бир неча марта ийғилишлар ўтказилиб, бугунги кунда Молия Вазирияни, Марказий банк ва тижорат банкларининг мутахассисларидан иборат векселлар чиқарилишини ташкил этиувчи Ишчи комиссияси тузилиган.

Марказий банк томонидан ишлаб чиқилган тижорат банклари векселларни чиқариш ва муомаласини ташкил этиши қоидаси Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Ҳалқ хўжалигига ҳисоб-китобларни нормаллаштириш, уларнинг ўз вақтида амала оширилиши учун масъулиятни ошириш ва тўлов интизомини мустаҳкамлаш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 1995 йил 26 январь Қарори билан маъқулланиб, шу йилнинг 1 февралидан бошлаб барча шаклдаги хўжалик субъектлари ўтасидаги ҳисоб-китобларни тижорат банкларининг векселларни билан амала ошириш белгиланди. Марказий банк томонидан апрель ойида «Галлабанк» ва «Турон-банк»нинг оддий векселларни рўйхатдан ўтказилиб муомалага чиқариш учун руҳсат берилди. Ҳозирги кунда яна республиканинг 4 та йирик банкларининг («Ўззедҳонсаноатбанк», «Ўзсаноатқурилишибанк», «Ўзсаводогарбанк», «Ўзмөвасабазавотбанк») жами 960 млн. сўмлик оддий векселларни рўйхатдан ўтказилди ва улар шу ойдан бошлаб муомалага чиқарилади.

— Векселлар корхоналарнинг ўзаро қарзларининг камайиншига, тўловларнинг тезлашувига олиб келса, нима учун уларни чиқаришига руҳсат беринида чегаралар ўрнатилмоқда?

— Авваломбор, шуну таъкидлаш лозимки, бугунги кунда банклар билан биргалиқда айрим тўловга қобил корхона ва ташкилотларга ҳам вексель чиқаришига руҳсат берилади. Уларнинг тўловга қобиллиги тижорат банклари томонидан таҳлил қилинади. Лекин вексель билан ҳисоб-китоб қилиш тизимини вужудга келтириш республикамизда бир неча босқичда амала оширилади. Дастлабки босқичда кўпроқ банк векселларига эътибор қаратилади.

Иккинчи босқичда банклар бир-бирининг векселларини ҳисобга олиш ва улар бўйича тўлаш ҳақида шартномалар тузиш йўли билан ягона вексель майдони (давраси) яратилади. Бу векселларнинг айланиш майдонини кенгайтиради ва ликвидилигини оширади. Агар, Деҳқончилик-саноат банки векселлига эга бўлган корхона

Саноат-курилиш банкининг хоҳдаган бўлимида тўлов ола оладиган бўлса, бу корхоналар ўртасидаги тўловларни анчагина осонлаштиради.

Кейнинг босқичда эса ҳисоб ва тўлов воситаси сифатида корхона ва ташкилотларнинг тижорат векселларидан кенг фойдаланишга ўтилади.

Тўртингч босқичда векселларни Марказий банк томонидан қайта ҳисобга олиш (тижорат банкларининг портфелида мавжуд бўлган векселларни ҳисобга олиш) операцияларини амала ошириш назарда тутилмоқда.

Нима учун дастлаб банк векселларидан кенгроқ фойдаланиш мўлжалланган? Бу бир қанча сабабларга боғлиқ. Бугунги кунда корхона ва ташкилотларнинг тижорат векселлари энг минимал талабларга (ликвидилик ва хавф жиҳатидан) ҳам жавоб беролмайди. Бунинг сабаби хўжалик юритувчи субъектларининг бир-бира га бўлган ишончи йўқлигига. Бундан ташқари вексель бўйича тўловга ноқобиллик вексель берувинга нисбатан кескин чоралар қўллашга ва уни банкрот деб ҳисоблашга, мол-мулкини қарзларини тўлаш мақсадида сотиб юборишга олиб келади.

Корхоналар ўз мулкчилик шаклларини ўзgartираётган, иқтисодий аҳволи бир мунча қийин бўлган шароитда уларнинг тижорат векселларини кенг кўламда чиқарилиши мақсадга мувофиқ эмас.

Ҳозирги даврда тижорат банклари бозор иқтисодиётининг энг ишончила ва молия жиҳатидан барқарор мажмуми бўлиб, уларнинг фаолияти Марказий банк томонидан назорат қилинади ва тартибга солиб турилади. Яъни тижорат банклари ўз вексель мажбуриятларни бажарилар учун молиявий имкониятларга эга ва иккинчи томондан ҳар бир чиқарилган вексель у сотиладими, кредит тарикасидан бериладими, қатъни назар Марказий банк томонидан ўрнатилган иқтисодий нормативлар билан доимий назорат қилиб турилади. Тижорат банклари векселларининг жорий этилиши корхоналарга амалда векселга оид ҳисоб-китоб механизми ўрнатишда ва кейинчалик ўзларининг векселларидан кенг фойдаланиш учун мутахассисларни тайёрлаша ёрдам беради.

Умуман, банк векселларини ишлатишга боғлиқ бўлган ҳисоб-китоб механизмини амала ошириш бошқа муқобил услубларга қараганда кўзга кўринарли ютуқ беради, авваломбор, ишлаб чиқаришига таъсир кўрсатиш харакети хусусида, бу тез кўзга ташланади. Тижорат банклари, юқорида таъкидлаганимиздек корхоналарга ўз векселини сотиши ёки уларга бир қанча векселларига йигиндини сифатида кредит берииш мумкин. Вексель кредит учун тўланадиган фоиз миқдори оддий пул кредитини ишлатишга тўланган фоиз миқдоридан анчагина пастdir. Баъзи шароитларда эса бу кредит учун умуман фоиз тўланмайди (агар кредитнинг тўлов муддати векселнинг муомалада бўлиш муддатидан оз бўлса). Аксинча сотиб олинидаган векселлар учун корхоналар пулларини депозитга ўқйланларига қараганда анча юқори фоиз даражаларни белгиланди.

— Векселларни муомалага киритишининг асосий сабаблари нималардан иборат?

— Пулнинг қадрсизланишига жуда катта таъсир кўрсатадиган бугунги кундаги асосий сабаб — бу корхоналарнинг амала оширилмаган ўзаро тўловлари, бир-бира га бўлган қарзидир.

Республикамиз Президенти И. А. Каримов 16 май куни Вазирлар Маҳкамасида 1995 йилнинг 1-чораги якунларига багишилар ўтказилган йигилишида таъкидлаб ўтганларидек, тўловга қобилиятсизлик кўлами ва чуқурлашиш даражаси жиҳатидан умумий инқирознинг намоён бўлиш шаклига айланбай бормоқда ва иқтисодиётининг кейинги тараққиётига тўсиқ бўлувчи жиддий хавфга айланмоқда. Бундай шароитда давлат иқтисодий инқирозни янги бозор услублари ўрдамида бартараф қиливчи кудратли ташкилотчи бўлмоги лозим.

«Ҳалқ хўжалигига ҳисоб-китоблар ўз вақтида ўтказилиши учун корхона ва ташкилотлар раҳбарларининг масъулиятини ошириш борасидаги чора-тадбирлари тўғрисида» Президент фармони худди шу мақсадни кўзлайди. Унда истеъмолчиларнинг молиявий аҳволини инобатга олмай, пухта ҳисоб-китоб қилмай турив, уларга маҳсулот етказишини давом эттираётган корхона раҳбарларига нисбатан қаттиқ жавобгарлик чораларини қўллаш кўзда тутилган. Масалан, барча мулкчилик шаклидаги хўжалик юритувчи субъектлар истеъмолчилар ва буюртмачиларга етказиб бериладиган маҳсулот (бажариладиган ишлар, хизматлар) қийматининг камидаги 15 фоизини олдиндан тўламасалар бундай операцияларни амала ошириш тақиқланади ва маблағларнинг қолган қисми олтиш кун ичида келиб тушмаса, у ҳолда бу маблағлар дебиторлик қарзига ўтказилади.

Муддати ўтиб кетган дебиторлик қарзига йўл қўйиган корхона, шунингдек тўлов муддатларини бузган тижорат банк филиаллари раҳбарлари ва бош ҳисобчилиги энг оз иш ҳақи миқдорининг 5 бараваридан 7 бараваригача миқдорда маъмурӣ жарима солинади. Нима учун бундай кескин чоралар белгиланди? Авваламбор, сотиб олиниётган товар баҳосининг атиги 15 фоизини тўлаш учун маблағи бўлмаган корхонани қандай қилиб тўлов қобилиятига эга деб баҳолаш мумкин? Иккincinnадан, бундай чора-тадбирлар корхона раҳбарларининг масъулиятини ошириш ёки бошқача қилиб айтганда турли сабабларга кўра пули йўқ ташкилотларга товар-моддий бойликларни бериб юборишлар камаяди.

Ҳалқ хўжалигига ҳисоб-китобларни тезлаштириш, тўлов интизомини мустаҳкамлаш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 1995 йил 26 январь Қарори билан маъқулланиб, шу йилнинг 1 февралидан бошлаб барча шаклдаги хўжалик субъектлари ўтасидаги ҳисоб-китобларни тижорат банкларининг векселларни билан амала ошириш белгиланди. Марказий банк томонидан апрель ойида «Галлабанк» ва «Турон-банк»нинг оддий векселларни рўйхатдан ўтказилди ва улар шу ойдан бошлаб муомалага чиқарилади.

Халқ хўжалигига ҳисоб-китобларни тезлаштириш, тўлов интизомини мустаҳкамлаш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 1995 йил 26 январь Қарори билан маъқулланиб, шу йилнинг 1 февралидан бошлаб барча шаклдаги хўжалик субъектлари ўтасидаги ҳисоб-китобларни тижорат банкларининг векселларни билан амала ошириш белгиланди. Марказий банк томонидан апрель ойида «Галлабанк» ва «Турон-банк»нинг оддий векселларни рўйхатдан ўтказилди ва улар шу ойдан бошлаб муомалага чиқарилади.

— Кизиқарли ва мазмунли сұхбатнингиздан мамнумай. Раҳмат Сизга, Омон бўлининг.

Сұхбатдан: Шомаҳмуд ШОБИЛОВ, «Ишонч» мухбири.

ШИФОБАХШ МАСКАН

Бу шифохона ҳудудининг кенг саҳнида бир-биридан кўркад, маҳобатли ойнаванд бинолар ботаётган кўш шағаридан ял-ял товлани, йўлкалар ёқасидаги бежогли таҳтасаларга ёзилган донишманд боболаримизнинг табобатга оид ҳикматлари қалбларга ҳайрат солади. Бу даргоҳга шифо истаб келгандар чехрасидан мамнунлик сезилиб туради. Саҳнинг ўнг томонидаги юш қаватли клуб ҳамда ошхона бинолари тарихий обидади туттилмоқда.

Бундан бир неча йил аввалир өзгарсаноатқурилиш трести бошқарувчиси Қурбон Боқоев газ курувчиларининг фарзандларига согломлаштириш масканни қурдириб берди. Ҳозир бу масканда катталар сиҳатларини тиклайдилар. Ёнида болалар оромгоҳи ҳам бор.

Маълумки, ҳозирги пайтда жамият тараққиётини масалалари билан шугулланадиган олимлар «гуманитар тараққиёт» деган иборани олиб кирайтилар.

«Гуманитар тараққиёт» аввало инсоннинг барча имкониятларини ривожлантириб, кейин унинг потенциалини иктисодий ривожлантириши манфаатларига ишлатиш демакдир.

Илгариги концепцияларга кўра у ёки бу соҳада янги техника, технология яратилиб, кейин у яратилган янгиликни ишлатиш учун ишчилар уқитилиб ургатилар эди. Ишчилар янги техникини узлаштиргунча у руҳан эскириб, янгиси ишлаб чиқарилар ва уқиши яна давом этар эди.

Энди бўлса инсон тараққиёти, унинг камолоти биринчи уринга қўйилиши билан ҳар қандай янги техника, технологияни қисқа муддатда узлаштириб, уни юқори самара билан ишлатиш имкони пайдо бўлади.

Уз-узидан, инсонни ривожлантириши тушунчасига қандай мазмун берилган, деган савол келиб чиқади. Албатта, инсоннинг ривожланниши бир қатор курсатичларда уз аксими топади. Масалан, инсоннинг маданий савиасида унинг хулкатори, муомала маданияти, билими, маълакаси, турмуш тарзи, соглиги, умранинг узун-қисқа бўлиши, мусиқа, тасвирий санъат, кино, театрга бўлган муносабати, янгиликларни тез тушуниши ва қабул қилиши, бошқа бир қатор ижобий хусусиятлар уз аксими топади.

Маданий савиа тушунчаси иккни миқёсда, яъни умумдавлат ва ҳар бир инсон миқёсида уз тушунчасига ва улчамига эга. Давлатнинг маданий даражаси түргисида шу давлатда яншиб утган ва яшатилган фукаролар томонидан яратилган ва яратилгаётган маданий қадриятларга қараб баҳо бериш мумкин. Масалан, ҳар, 10000 кишига тўғри келадиган олий маълумотли, фанномозди, фан доктори, врачлар, тиши докторларининг сони, ёзилган китоблар, яратилган мусиқа, тасвирий санъат на-муналари билан белгилаш мумкин. Ҳар бир инсоннинг маданий савиасини у билан сұхбатлашиб, эксперт баҳо орқали аниқласа бўлади. Давлат ва ҳар бир инсоннинг маданий савиаси яратилган ихтиrolар, янги машиналар, ишлаб чиқариши жараёнларининг механизациялашуву, автоматларни дараси, меҳнат жон бошига тўғри келадиган радиоприёмник, телевизор, музллатчи, чанг ютчи, автомобиль ва бошқа уй жиҳозларининг миқдори билан ҳам белгиланади. Ривожланган мамлакатларда маданий даражаси түргисида аҳолининг табиатга, сув ва ерга бўлган муносабатига қараб ҳам баҳо берилади. Маданийли инсон ҳеч қачон табиатга, ер, сувга нисбатан хотугри муно-

сабатда бўлмайди. Бундай инсон сувни булгатмайди, тупроқни заҳарламайди, яшаб турган жойини ифлослантирумайди, даражатларни қийратмайди.

Маданийли инсон узининг танасини, кийим-бошини, уй-жойи, иш хонасини ҳамма вақт озода тутади. Маданийли инсоннинг маънавияти ҳам юксак бўлади. Одатда маданийли инсон узини қонунга, тартиб-интизомга кучлирок бўйсундиради. Бундай инсон узини ҳамма вақт маълум доираада идора қилади. Унинг бошқа одамлар, оила аъзолари билан муносабатлари ҳам маданий талаблари даражасида амалга ошади. Маданийли инсоннинг маънавияти бой бўлганини учун у билан мулоқот мароқли ва лаззатли бўлади. Бундай инсонлар ниҳоятда қизиқарли ҳамсухбат бўладилар. Улар уз хулклари, маънавияти билан бошқаларнинг маънавиятига, хулқига ижобий таъсир курсатадилар. Улар узларининг маданияти билан бошқа инсонларни тарбиялайдилар. Маданийли инсон уз устида кўп ишлайди, у кўп китоблар, газет-журналлар уқийди, жуда ҳам қизиқувчан бўлади. Унинг қизиқиши доираси ҳам анча кенг бўлади.

Маданийли инсон ҳатто овқатланаётгандага ҳам маълум қоидаларга қатъий риоя қилади. У овқатни чапиллатиб, чойни ҳуриллатиб ичмайди ва унинг ёнидаги одамларнинг асабига тегмайди. Сұхбатлашгаётгандага ҳам узини ҳиҳоятда эҳтиёт тутади. Кўпол гап-суз, ҳатти-ҳаракати билан сұхбатдошининг асабига тегиб, узидан бездирилмайди, кайфиятини бузмайди. Гапни уз урнида гапиради. Узини мақтаб, эзмалик қўлмайди. Даврада утирганда иложи борича барчанинг хурсанд, хушчақча вақт утказиши устида қайгуради ва шу мақсадни кузлаб ҳаракат қилади. Давра қатнашчила-рига ёқмайдиган бачкане қиликларни қилимайди.

Аксинча, узининг намунали ҳулқи, ширин сузи билан бошқаларга намуна бўлади. Маданийли инсон тарихий қадриятларга, бошқа ҳулқаларнинг тили, дини, маданийтига, урф-одатларига ҳурмат билан қарайди. Бундай инсон уз тили, дини, маданийтини умумжаҳон маданиятининг бир булаги деб қарайди. Уз миллати, маданийтини ҳеч қачон бошқа миллатлар маданийтидан устун қўймайди.

Шундай қилиб маданий инсонларни бир-бирига боғловчи, инсонлар маданийтини ривожлантирувчи омил. Маданийли инсоннинг меҳнатга, маҳсулот сифатига, иш жойидаги тартиб-интизомга муносабати жиддий бўлади. Айнан инсоннинг табиатга, ерга, сувга бўлган муносабатида ҳам унинг

маданийни намоён бўлади.

Юқорида келтирилган фикрлардан холоса қилиб, маданийни бу турмуш тарзи, ривожланниши эса инсон имкониятни оширишдан иборат, деган холосага келиш мумкин.

У еки бу турмуш тарзи инсон имкониятларининг усипшига қандай таъсир курсатади? Албатта ижобий. Бунинг исботини ривожланган мамлакатлар мисолида ҳам куриш мумкин. Узбекистонда ҳам иктисодий ривожланниша ҳозирги турмуш тарзини кескин узгариши берилши мумкин.

Бизнинг бутунги турмуш тарзимиз бутун эришаётган курсатичларга эришиш учун мулк шакли, бошқарувни, ишлаб чиқариш, меҳнатни ташкил қилиш, ишчиларнинг малакаси, таълим-тарбияси, маданийларни анча юқори булиши керак. Юқори маданий курсатичи иктисодий ривожланнишини таъминлашади. Масалан, ҳозирда Япония, Жанубий Куря, АҚШ, Олмония меҳнаткашларининг малакаси, маданийни дунёда энг юқори деб бекорга айтишилайди.

Японияда иктисодий тараққиёт стратегиясини белгилашда ҳалқ ва олий таълимни ривожлантиришга катта эътибор берилган эди. Бу сиёсат жуда тўғри булиб чиқди ва узини оқлади. Япон ҳалқи дунёда маданийти, малакаси жиҳатидан етакчи уринни эгаллаш билан бир қаторда мамлакат иктисолидини ҳам тез суръатлар билан ривожлантириди.

Маданий тушунчаси ҳиҳоятда кенг ва чуқур. У кийинида, юриш-туришлагина эмас, мамлакатдаги тарихий қадриятларга, тилга табиатга муносабатларда ҳам куринали. Маданий инсон ҳаётининг барча томонларини уз ичига олиб, уни инсон бошидаги тоҷга таққослаб ифода қиласа бўлади. Чунки маданий — инсоннинг ҳам ички, ҳам ташки қиёфаси мазмуни ва шаклининг ифодасидир. Инсон қиёфасининг шаклида, яъни унинг кийиниши, кийимларнинг ранги ва тикилиши жиҳатидан бир-бирига мос тушпиши инсон табиатининг қанчалик нозиклиги ва юқори даражада камол топғанилигидан дарак беради.

Инсоннинг маънавияти унинг ахлоқи, муносабати, тапи-сузида, қонунга бўлган муносабатида уз аксими топади.

Шакл ва мазмуннинг бир-бирига мос тушпиши инсоннинг баркамоллиги ва маданийтаги чўққисини қанчалик забт этганлигидан дарак беради.

Совет даврида одамларни мулқдан, уларни меҳнати туфайли яратилган қийматлардан маҳрум қилиш, инсон ҳукукларининг қоғозда бўлишию амалда чекланиши,

суз, ҳаракат эркинлигининг бўлмаслиги, инсонни бир томонлама фикр қилишга мажбур қўйувчи мафкура якса ҳокимлиги маданийтаги усипшидан тўхтатиб қўйди. Охир оқибатда бу ҳол одамларни жохилликка, давлат мулкига ўғирлик манбаи сифатида қарашга, табиатга, ерга, сувга, қадриятларга жаҳолат билан қараша олиб.

Орол денизининг куриб бориши, Амува Сир дарёлари сувининг ифлосланниши — бу оммавий маданийтасизлик мисолидир.

Совет даври ҳалқимизга хос бўлган ҳалоллик, поклик, ростгуйлик, довюраклик, кўнгли очиқлик, болажонлик, отоналарга, катталарга иззат-хурматли муносабатда бўлиши хусусиятларини деярли йўқ бўлиш даражасига олиб келди. Уларнинг урнини ҳалқимизга мутлақо мансуб бўлмаган ичклилкбозлик, ўғрилик, ёғончилик, катта-кичик орасида хурматсизлик каби иллатлар эгаллай бошлаган эди.

Мустақиллик туфайли давлатимиз аҳолини согломлаштириш, тарихий қадриятларинишини тиклаш, маданийтаги катта эътибор бераяти. Соглом авлод учун катта ишлар амалга оширилаяпти. Таълим, тарбия, билим бериши ишлари тубуда қайта курилаяпти. Иктидорли ёшлар билан ишланаётган тарбиянинг кўбилияти кучайтириш, хорижий университетларга уқишига юбориши ишлари кенг куламда олиб бориляяпти.

Аҳолининг маданий савиасини оширишга қаратилган ишлар ҳам ривожлантирилаяпти. Умуман олганда, аҳолининг маданий савиасига бир томондан давлатнинг маданийтаги ривожлантириш сиёсати таъсир курсатса, иккичи томондан ҳар бир инсон уз устида ишлаб, узининг маданий савиасини узлуксиз ошириб бориши лозим.

Маълумки, одамнинг ижтимоий мазмуни ва унинг жаҳондаги урни маданийтаги уз аксими топади. Ҳар бир давр ва ҳар бир мафкура узи учун маданийтаги уз аксими топади.

Инсонни гуманитар ривожлантириш масаласи илари суриншиши муносабати билан маданийни бу бир бутун яхлит тизим эканлигини ва унинг кўплаб таркибий қисмлардан ташкил топшиши тушуниб етадиган вақт келди.

Инсон маданийтаги шакллантириш, уни ривонлантиришда таълим, тарбия, тиббиёт, илм, фан, техника, технология, социология, психология, сиёсат, экология, тарих, археология, этика, эстетика, адабиёт, санъат, мусиқа, кино, театр, музян мұхит, ахлоқнинг роли кетта. Узбекистонни ҳар томонлама тараққий этириш маданийтаги ривожлантириб, иктисодий ва ижтимоий ривожлантиришга эришиш схемаси бўйича олиб борилади.

Бу йул бир йула ҳам инсонни камолотга олиб келади, ҳам иктисодий ривожлантириб, инсон узининг барча эҳтиёжларини қониқтириш имконига эга бўлган турмуш тарзини яратади.

С. САЛИМОВ,
профессор.

МАДАНИЙ ВА ТАРАҚҚИЁТ

МУСИЧАГА ТОШ ОТГАН КИМ?

ХЕЧ БИР ОТА ФАРЗАНДИГА ХУЛҚИ ОДОБДАН БУЮКРОҚ МЕРОС
БЕРОЛМАЙДИ.
(Хадисдан).

Шингни нарироқча бориб уйна» деса, муаллим дарслер дастурида белгиланган мавзуни тушунишириш билан дарсни яқунлайди.

Бу ерда янги инсон узи учун сирларга тута дунёга кириб келаётганилиги, одамнинг дунёкараши шаклланётганилиги ҳақида, бу йўлда ҳар бир икир-чикирлашади, ҳар бир қарашни тута тирикчилик ташвишлари, лоқайдилар, бефарқлик билан бандмиз. Натижада бутун мусичага тош отган бола эртага одамга қўл кутарди, индинга...

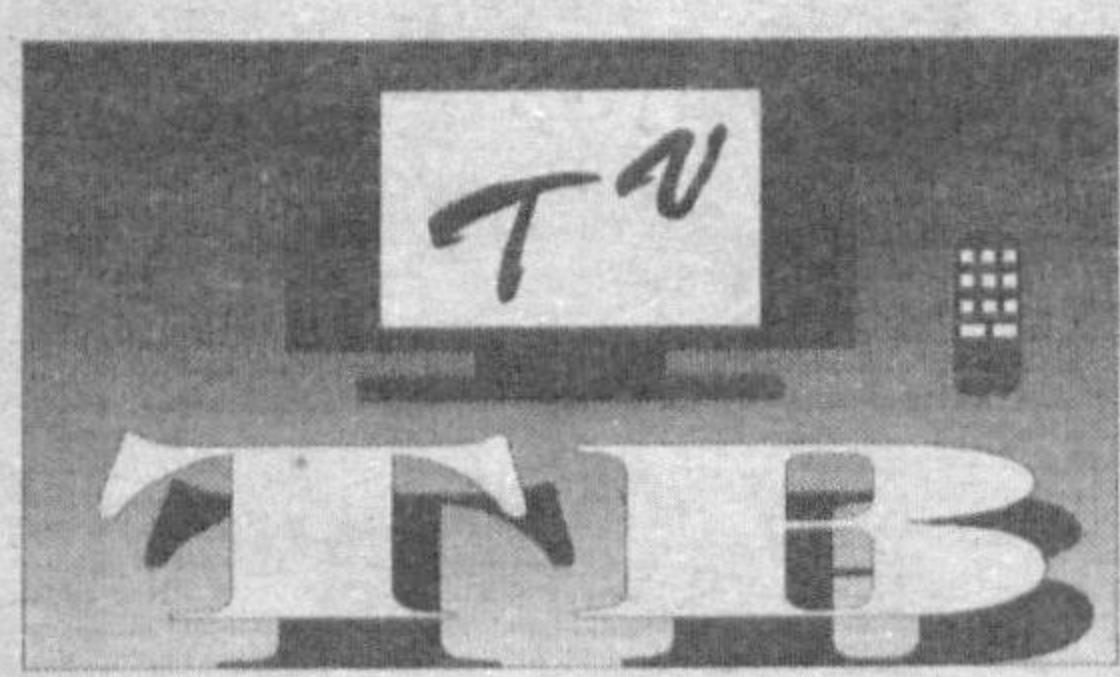
Тарбия кечаю-кундуз олиб бориладиган мураккаб жараёндир. Ҳозир ҳар бир одамнинг юмушлари кўп. Айниқса, ҳозир кўл-оёқларга қараганди аслаблар кўп-тоғлиқларидан ташвишларни тутади. Лекин кўймаланини юрган ҳар ким ҳам албатта, болаларим учун-да тирикчилик дейди. Бироқ, шу одамлардан кўпчилигининг ўйда, болалари олдида узини тутшишига аҳамият берсангиз, ўйланиб қоласиз. Бу узини ҳаммадан баланд қўядиган одамлар болаларининг олдида ён кўшиларини, боришида тортинмаслик зарур. Ахир бир болани қирқ ҳонадон тарбия қиладиган юрганинг одамлари-ку...

гийбатга кириб қолиганини, бошқа кучага кириб бораётганини на узи-ю на «тирикчилик» кетидан кувиб юрган ота-оналиари сезмай қолишиди.

Гоҳо тарбияга вақт ажратиб, ўзаро сұхбат давомида болаларини жеркиб, камситишади баъзилар. Бу билан улар узларининг маънавий почор кишилар эканликларини ҳам билдирадилар, лекин бундай сұхбатлар болага номаълум одатларни сингдириб боради. Айниқса, зўр ўтириб, майшат қўилган оталар мастилдаги беүхшов қиликлари билан куракда турмайдиган сұздари билан хунук томошалар кўрсатадилар. Қуш уясиди кўрганини қилид, деган гап мана шу ерда эса қелади.

Оила бошига мусибат тушди... Навқирон ёшдаги ота оламдан ўтди. Онанинг кўзларидан ёш, болаларнинг кўзларидан ёш, хонадонга келган қариндош-уруларнинг кўзларидан ёш, ҳамманинг боши эъилган. Ён кўшилардан кимдир касал, ўз дарди, ўз кулфати билан овора, Шу вақт кўшилар ҳавас қилидиган кўшини хонадоннинг қулоги том битган, ҳиссиз, туйгусиз, роботнусха эркатойи магнитофонни бор овози билан қўйиб, беүхшов музикалари билан бутун маҳаллани бошига кутаради. Бу шоқиндан нариги маҳалладагилар ижирганиб, ўз ўйлари узларига тор куриниш кетади. Чидай олмаган кимдир эркатойга ялинишга тушади. Ота-она тарбиясини курмай ўстган бундай болаларга танбехни беринада тортинмаслик зарур. Ахир бир болани қирқ ҳонадон тарбия қиладиган юрганинг одамлари-ку...

Кўпгина янги-янги курсатувлари би-

ДУШАНБА, 26

ЎзТВ 1

- 17.55 Кўрсатувлар тартиби.
18.00 "Бугун". Ахборот кўрсатуви.
18.10 "Ёшлик" студияси. "Яхшиларга эргашиб".
18.40 "Харақатда баракат".
19.00 "Аёл борки, олам мунашвар".
19.25 Эълонлар.
19.30 "Ўзбекистон" ахбороти (рус тилида).
19.50 Эълонлар.
19.55 Футбол шархи.
20.05 Бастакор Сайфиддин Йўлодшев кўшилари.
20.40 Оқшом эртаклари.
20.55 Эълонлар.
21.00 "Ўзбекистон" ахбороти.
21.25 Эълонлар.
21.30 Ўйун. "Парвона". Хамза номидаги Ўзбек Давлат академик драма театрининг спектакли.
23.10 Эълонлар.
23.15 — 23.40 "Ўзбекистон" ахбороти.

ЎзТВ 2

"Тошкент"
студияси танишиди:

- 18.30 Болалар учун. "Кўзмунчоқ".
19.00 "Тафсилот".
19.15 "Дехқон химмати".
19.45 "Хамкаслар".
20.15 "Хамшира-95" кўрик-тандови.
21.05 — 22.20 "Соат 12 да бошлик келади". Бадий фильм.

ЎзТВ 3

"ОСТАНКИНО"
РОССИЯ ЖАМОАТИЛИК ТЕЛЕВИДЕНИЕСИ,

- 18.10 "Тифиз пайт".
18.35 "Кўйини топинг". Телеўин.
19.05 "Агар..." Кўрсатувни В. Познер олиб боради.
19.45 Хайрли тун, кичконтойлар!
20.00 "Время".

- 20.40 "Репортёр".
20.55 "Ҳақиқат онлари", А. Карапуллов саволларига В. Сипачев жавоб беради.
21.50 "Автомиг".
22.00 "Вести".
22.25 — 22.35 "Тафсилотлар".

ЎзТВ 4

- ХАЛҚАРО ТЕЛЕКАНАЛ
17.10 — 18.45 Туркия телевидениеси.

- 18.45 "Мульткарусель".
19.00 "Туркистан" камер оркестри чалади.
19.30 "Ўзбекистон" ахбороти (рус тилида).
*

- "ОМАД" танишиди:
19.50 "Санта-Барбара". Телевизион бадий фильм.
20.40 Жаҳон географияси.
21.30 Эълонлар.
21.35 Видео — "O".
23.15 Эълонлар.
23.20 "Куръер".
23.40 "... яна об-ҳаво ҳақида".
23.50 — 24.00 "Постфактум".

СЕШАНБА, 27

ЎзТВ 1

- 6.00—8.00 "Ассалом, Ўзбекистон!". Тонгги дам олиш кўрсатуви.

- 8.00 "Довюрак капитан қиссаси".
Бадий фильм.
9.30 Немис тили.
10.00 Болалар учун концерт.
10.30 "Абитуриент-95". Физика.
11.00 — 13.00 "Умидлар йили". Видеоканал.

***

- 17.55 Кўрсатувлар тартиби.
18.00 "Бугун". Ахборот кўрсатуви.
18.10 "Ёшлик" студияси. "Эъзоз".
18.40 "Адолат". Ҳукукий-публицистик кўрсатув.
19.25 Эълонлар.
19.30 "Ўзбекистон" ахбороти (рус тилида).
19.50 Эълонлар.
19.55 "Компьютер-шоу".
20.40 Оқшом эртаклари.
20.55 Эълонлар.

21.00

- "Ўзбекистон" ахбороти.
21.25 Эълонлар.
21.30 "Матбуот ва давр". Ўзбекистон Республикаси матбуот ва оммавий ахборот воситалари ходимлари кунига багишланган кўрсатув ва концерт.
22.40 "Мирзо Голиб". Кўп қисмли телевизион бадий фильм премьераси (Хиндишон). 1-серия.
23.40 Эълонлар.
23.45—00.10 "Ўзбекистон" ахбороти.

ЎзТВ 2

- "ОМАД" танишиди:
18.30 "Мультфайерверк".
19.00 Табиат дунёси.
19.50 "Хусусийлаштириш: қадам-бадам".
20.10 Янгиликлар.

- 20.15 "Эм-Ти-Ви" оҳанглари ва Эълонлар.
20.40 Видеогид.
21.00 "Теле-ателье-шоу".
21.10 "Эм-Ти-Ви" оҳанглари ва Эълонлар.
21.50 — 23.30 "Кинонигоҳ".
ЎзТВ III
"ОСТАНКИНО",
РОССИЯ ТЕЛЕВИДЕНИЕСИ
6.30 — 8.00 "Телетонг".

- 18.10 "Тифиз пайт".
18.35 "Кўйини топинг". Телеўин.
19.05 "Мавзу".
19.45 Хайрли тун, кичконтойлар!
20.00 "Время".
20.40 "Илик манбадан".
20.55 "Останкино" хит-паради.

- 21.25 "Севги мунахжими".
22.00 "Вести".
22.25 "Тафсилотлар".
22.35 "Автомиг".
22.40 — 23.35 Тунги телесериал. "Нокулай аёл". Бадий фильм (АҚШ).
ЎзТВ IV
ХАЛҚАРО ТЕЛЕКАНАЛ
17.10 — 18.40 Туркия телевидениеси.

- 18.40 "Мульткарусель".
18.55 "Бозор иқтисодиёти сабоқлари".
19.30 "Ўзбекистон" ахбороти (рус тилида).
19.50 "Дурдарш" телекомпаниясининг кўрсатувлари.
20.50 "Би-Би-Си" янгиликлари.
21.00 "Дайдар". Қозогистонда Ўзбекистон кунлари (қозоқ тилида).
21.40 "Соккер-клуб".
22.25 — 22.35 "Си-Эн-Эн" янгиликлари.

ЧОРШАНБА, 28

ЎзТВ I

- 6.00—8.00 "Ассалом, Ўзбекистон!". Тонгги дам олиш кўрсатуви.

- 8.00 "Кенжатойдан қўрқ, эй фаним".
Бадий фильм.
9.10 "Компьютер-шоу".
9.55 "Абитуриент-95". Математика.
10.25 Болалар учун. "Езимиз соз ўтмоқда".
10.50 "Кирқ ҳунар ҳам оз".
11.20 "Ҳукуингизни биласизми?"
11.50 — 12.25 Тошкент маданият техникуми ўқитувчи ва талабалирининг концерти.

- 17.55 Кўрсатувлар тартиби.
18.00 "Бугун". Ахборот кўрсатуви.
18.10 "Лизокова кўчасида яшовчи мушукча". Мультифильм.
18.20 "Нон тайми".
18.45 "Туркистан — умумий уйимиз".
19.15 Спорт хабарномаси.
19.25 Эълонлар.
19.30 "Ўзбекистон" ахбороти (рус тилида).
19.50 Эълонлар.
19.55 "Бош мезон".
20.40 Оқшом эртаклари.
20.55 Эълонлар.
21.00 "Ўзбекистон" ахбороти.
21.25 Эълонлар.

- 21.30 Ўзбекистон телевидениесида вилоят студияларининг кўрсатувлари. Экранда — Андижон вилояти.

- 22.10 "Мирзо Голиб". Кўп қисмли телевизион бадий фильм премьераси (Хиндишон). 2-серия.
22.55 Эълонлар.
23.00 "Ўзбекистон" ахбороти.
23.25 — 00.55 Футбол. Ўзбекистон чемпионати. "МХСК" — "Наврӯз".

ЎзТВ II

- "Тошкент" студияси танишиди:
18.30 "Ўзим ҳакимда...".
19.00 Р. Муродов, Э. Охунова. "Садоқат достони".
19.45 "Жонли тил".
20.45 "02" тўлқинида.

- 21.10 "Едингами, дўстим...".
21.25—23.05 "Кинематограф".

ЎзТВ III
"ОСТАНКИНО",
РОССИЯ ТЕЛЕВИДЕНИЕСИ
6.30 — 8.00 "Телетонг".

- 18.10 "Тифиз пайт".
18.35 Спортиңг етти куни. Баскетбол.

- 19.05 "Эслашлари учун..." Ю. Демич, Л. Филатовнинг муаллифлик кўрсатуви.

- 19.45 Хайрли тун, кичконтойлар!

- 20.00 "Время".

ЎзТВ IV
ХАЛҚАРО ТЕЛЕКАНАЛ
17.10 — 18.40 Туркия телевидениеси.

- 18.40 "Мульткарусель".
18.55 "Вазият".
19.30 "Ўзбекистон" ахбороти (рус тилида).

- 19.50 "Дурдарш" телекомпаниясининг кўрсатувлари.

- 20.50 "Маданиятимиз дурданалари".

- 21.35 — 22.20 "Кўнгил кўприклиари".

ЎзТВ I
6.00—8.00 "Ассалом, Ўзбекистон!". Тонгги дам олиш кўрсатуви.

- 8.00 "Содик дўстим Санчо". Бадий фильм.

- 9.25 Немис тили.

- 9.50 Болалар учун. "Кувноқлар даврасида".

- 10.15 "Бола бошидан...".

- 10.50 "Кўшиғимиз сизга армугон".

- Музиқи кўрсатув.

- 11.25 — 11.55 "Иқтисодимиз таяничи".

ЎзТВ II
"ОМАД" танишиди:
9.00 "Мультфайерверк".

- 9.30 Табиат дунёси.

- 10.20 "Хусусийлаштириш: қадам-бадам".

- 10.40 Янгиликлар.

- 10.45 "Эм-Ти-Ви" оҳанглари ва Эълонлар.

- 11.10 Видеогид.

- 11.30 "Теле-ателье-шоу".

- 11.40 "Эм-Ти-Ви" оҳанглари ва Эълонлар.

- 12.20 "Кинонигоҳ".

ЎзТВ III
"ОСТАНКИНО",
РОССИЯ ТЕЛЕВИДЕНИЕСИ
18.10 Луи де Фюнес "Жандарм ва юбка кийган жандармлар" комедиясида.

- 19.45 Хайрли тун, кичконтойлар!

- 20.00 "Время".

- 20.45 Баскетбол. Европа чемпионати. Эркаклар. 1/4 финал. Грециядан кўрсатилади.

- 22.00 "Вести".

- 22.25 "Автомиг".

ІЮНЬ — ИЮЛЬ

- "ОМАД" танишиди:
19.50 "Санта-Барбара". Телевизион бадий фильм.

- 20.40 — 23.40 "СПОРТ ҚИТЪАСИ".

ПАЙШАНБА, 29

ЎзТВ I
6.00—8.00 "Ассалом, Ўзбекистон!". Тонгги дам олиш кўрсатуви.

- 8.00 "Шимол ёғудусини ёқинг". Бадий фильм.

- 9.15 Ўзбек тилини ўрганамиз.

- 9.45 "Абитуриент-95". Она тили ва адабиёт.

- 10.15 "Оламни асринг!".

- 10.50 — 11.40 Тошкент хореография билим юрти битириувчиларининг концерти. А. Навоий номидаги Ўзбек Давлат опера ва балет Катта театридан ёзиб олинган.

ЎзТВ II
"Тошкент" студияси танишиди:
18.30 Ёшлар ижро этади.

- 19.00 "Тақдир".

- 19.30 "Шаҳар юмузлари".

- 20.30 Райно Шарипова иширикнида мусиқи кўрсатув.

ЎзТВ III
"ОСТАНКИНО",
РОССИЯ ТЕЛЕВИДЕНИЕСИ
6.30 — 8.00 "Телетонг".

- 18.10 "Ёввойи дала".

- 18.30 "Инсон ва қонун".

- 19.00 "Мўъжизалар майдони".

- 19.45 Хайрли тун, кичконтойлар!

- 20.00 "Время".

